

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, доцента
Гоцуляка Юрія Вікторовича
на дисертацію Маркович Христини Михайлівни на тему:
«Правова ідеологія як державно-суспільний феномен»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що сучасні особливості розвитку державності та права стикається з певними перетвореннями правової реальності, що має негативний вплив на суспільно-державні інститути. Правова ідеологія є важливим явищем правового життя, що має потенціал належного усвідомлення державно-правових процесів, визначає спосіб правового мислення суспільства, впливає на правову політику держави. Відтак вивчення цього явища є особливо значущим для суспільного добробуту та правового життя. Правовий дискурс щодо тлумачення правової ідеології як суспільно-державного феномена зумовлений потребою створення правової політики протидії нігілістичним виявам державно-політичного життя, підвищенням рівня правової соціалізації суспільства. Філософія правозастосування за умови ефективного впровадження принципів сучасної плюралістичної правової ідеології набуває належної мети та уникає проблеми невизначеності, оскільки досліджуване поняття в широкому розумінні здатне забезпечити історико-поступальну інтеграцію правової культури та сформувати прогресивні світоглядні погляди.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертації і наукових публікацій Дисертація виконана відповідно до положень, визначених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; норм,

визначених у Стратегії людського розвитку, що затверджена Указом Президента України від 14 травня 2021 року; стратегічних цілей, що містяться у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року»; Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, що схвалена Наказом МОН від 6 червня 2022 року № 527; пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; тематичним напрямом, визначених постановою Кабінету Міністрів України № 942-2011-п «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року» та відповідає кафедральній тематиці кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка» «Імплементация європейських стандартів функціонування публічної влади в Україні (№ державної реєстрації 0124U000285, термін виконання: 2024–2028 роки).

Науковий рівень дисертації і наукових публікацій Маркович Х. М. засвічується вирішенням низки важливих та актуальних наукових проблем для юридичної науки.

Високий рівень одержаних результатів підтверджується визначеними авторкою у результаті опрацювання значного масиві вітчизняної та зарубіжної наукової літератури концептуальними засадами та аналітичними підходами до епістеміології категорії «ідеологія», основними положеннями загальної теорії правової ідеології.

Належним науковим рівнем характеризуються також положення, що стосуються сучасних проблем онтологічного впливу правової ідеології на структурування державного організму та соціальної реальності,

концептуальних аспектів феноменальності правової ідеології.

Про належний науковий рівень роботи свідчить широкий методологічний інструментарій, що використовується у дисертації. Так було застосовано спеціальні методи, що варті окремої уваги: юридичного моделювання, метод правової синергії, суб'єктивної інтуїтивності права, правової конкордії, метод авторського опитування.

Високим науковим рівнем відзначаються наукові публікації за темою дисертації. Опубліковано 29 праць, з них: 13 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 10 апробацій результатів дослідження на конференціях і науково-практичних заходах та 6 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації..

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексним науковим дослідженням у сучасній правовій науці, котра сконцентрована на новітньому методологічному підході до розкриття онтологічної природи правової ідеології як державно-суспільного феномена, що стосується з'ясування сутності й автентичних форм вияву, його впливу на правову реальність, соціалізованість індивідуумів в умовах глобальних трансформацій та воєнних загроз.

Серед найбільш важливих позицій наукової новизни варто відзначити думки авторки щодо:

феноменальності правової ідеології як інтегрувальної ланки між державою та суспільством, що рефлексується в потрійній природі цього явища – її емерджентності, систематизувальному потенціалі та темпорально-синтезувальній здатності та розроблено авторську формулу відображення причиново-наслідкової емерджентної сутності правової ідеології;

розкриття особливостей правової ідеології в державно-суспільній реальності як унікальній екзистенційній ролі онтологічного буття, що відображається через систему регуляторів та механізмів, які формують її функціональну спрямованість; спроможності формування правового світогляду; оформленні аксіологічних патернів держави і суспільства; когнітивному потенціалі, що полягає в отриманні та нагромадженні правових знань внаслідок усвідомлення права; валоризації правового регулювання; прогностичній спроможності.

Заслуговує на увагу матриця ролей правової ідеології в державно-суспільному житті: *перший* рівень – репрезентований нормативно-регулятивною сферою, зокрема у таких виявах: легітимізує державний вплив, його владні інститути; забезпечує стабільність державного та правового порядку, визначає спрямування суспільного розвитку; унормовує соціальні відносини щодо правової ідеології під час встановлення, розвитку та реалізації правової політики; слугує потенціалом протидії авторитаризму; *другий* рівень – представлений морально-суспільною сферою та виявляється в такому: морально обґрунтовує правові норми; презентує когнітивно-нормативний механізм, через що відбувається аксіологічна згуртованість суспільства; є чинником соціалізації індивідуума; сприяє синтезу соціальних смислів та зміцненню гуманістичних цінностей; відображає інструментальне призначення у соціальній альтернативі.

Важливою складовою новизни стало узагальнення основних змінних чинників трансформації правової ідеології під впливом глобалізаційних перетворень: інтегрованість правових ідей, що становлять основний конструкт правової ідеології; боротьба глобалізації та глокалізації правового світогляду; антагонізм гегемонного ідеологічного впливу, що виявляється у концептуальній боротьбі за домінування класичних і некласичних правових акторів; поширення мультикультуралізму права та правового культурного

присвоєння в ідеологічних суспільно-державних чинниках; зміна комунікативно-правового майданчика та відкритість правових механізмів; взаємопереплетеність темпоральних та просторових патернів у правовій ідеології.

З огляду на зазначене, можна констатувати високий рівень наукової новизни представлених результатів дисертаційної роботи Маркович Х. М.

Результати дисертаційного дослідження належним чином висвітлені у необхідній кількості наукових публікацій.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова обґрунтованість положень та висновків зумовлена передусім раціональною та логічно побудованою структурою дисертації, застосуванням широкої методологічного інструментарію дослідження. Методологічний інструментарій включає філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що свідчить про комплексний підхід до дослідження.

Обґрунтованість наукових положень дисертаційного дослідження обумовлена емпіричною базою, значним масивом використаних вітчизняних та зарубіжних наукових праць, наукової та навчальної літератури, нормативно-правових актів, матері (загалом 319 позицій).

Наукова обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження підтверджується правильно сформульованим авторкою роботи об'єкта та предмета дослідження, системною та логічною структурою дисертації. Об'єкт дослідження суспільні відносини у сфері формування світоглядного спрямування державних та правових явищ. Предмет дослідження визначено як правова ідеологія як державно-суспільний феномен. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (319 позицій) та додатків.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння

здобувачем методологією наукової діяльності

У дисертації повною мірою виконане поставлене наукове завдання та досягнута мета дослідження, що полягає у комплексному аналізі онтологічної природи правової ідеології як державно-суспільного феномена через з'ясування сутності та антетичних форм вияву, його впливу на правову реальність, соціалізованість індивідуумів в умовах глобальних трансформацій та воєнних загроз.

Маркович Х. М. обґрунтувала у дисертаційній роботі важливі теоретичні положення, висновки, які є важливими для правничої науки та вирізняються високим науковим рівнем. Дисертантка виконала поставлені наукові завдання, зокрема узагальнено авторську методологію дослідження правової ідеології як феномена суспільства та держави; виокремлено концептуальні засади та аналітичні підходи до епістеміології категорії «ідеологія»; розглянуто основні положення загальної теорії правової ідеології; узагальнено концептуальні аспекти феноменальності правової ідеології; досліджено онтологічний вплив правової ідеології на структурування державного організму та соціальної реальності; виокремлено антетичні форми правової ідеології; проаналізовано правову ідеологію в умовах антропоцентричних трансформацій та метафізичних викликів глобалізованого суспільства; охарактеризовано вплив правової ідеології на правову соціалізацію індивідуумів під час воєнних загроз; визначено світоглядні основи удосконалення ідеолого-правової політики в Україні.

Дисертантка на належному рівні володіє методологією наукових досліджень. Комплексний, логічний підхід дисертантки щодо використання методів наукового дослідження склав основу отримання якісних наукових результатів.

***Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.
Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у
практиці***

Теоретична та практична значущість одержаних результатів полягає у можливості їх подальшого використання у правотворчій сфері, науково-дослідній сфері, практичній діяльності, навчальному процесі.

Результати наукового пошуку можуть знайти практичне застосування у:

– правотворчій діяльності – для формування правової політики національно-патріотичного, правоповажного виховання, правової соціалізації особи та правової культури українського суспільства через впровадження пропозицій у законодавство України, зокрема вони матимуть цінність для удосконалення ЗУ «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»;

– правореалізаційній діяльності – для підвищення рівня обізнаності службовців органів державної влади та місцевого самоврядування, представників інститутів громадянського суспільства щодо аксіологічних детермінант сучасного права та цінностей євроінтеграційного вектору розвитку державності, а також відстоювання національного інтересу в державно-соціальній реальності (*довідка видана ГО «Ярій», довідка видана Львівською військовою адміністрацією №02-вих-87 від 30.01.2025 р*);

– у науково-дослідній сфері – для розроблення і впровадження нових методологічних підходів до правового унормування юридичних цінностей та правових явищ, пов'язаних з ідеолого-світоглядною сферою суспільно-державної реальності;

– в освітній діяльності – під час викладання низки загальнотеоретичних та галузевих дисциплін, з-поміж яких: «Теорія та філософія права», «Конституційне право України», «Правова глобалістика», «Актуальні

проблеми конституційного та міжнародного права», «Теорія і практика конституціоналізму» тощо (довідка видана в Національному університеті «Львівська політехніка» № 67-01-50 від 10.01.2025 р.).

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація не містить порушень норм та принципів академічної доброчесності. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною науковою роботою. У дисертаційній праці відсутні текстові запозичення, ідеї інших науковців без належно оформленого посилання на джерело. Дотримані норми законодавства про авторське право.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, варто звернути увагу на окремі дискусійні питання, що потребують додаткової аргументації під час публічного захисту або потребують урахування у науковій роботі:

1. У роботі на с. 84 описується «формула» причинно-наслідкової природи правової ідеології: «формується у громадянському суспільстві → виводиться на обов'язковий рівень через нормотворчу силу держави → підтримується державним апаратом → набуває дієвості через реалізацію, схвалення, легітимізацію членами громадянського суспільства». Таке твердження видається дискусійним. По-перше, правова ідеологія відноситься до ментальної складової правової системи, що охоплюється поняттям правосвідомості, а не інституційної, що передбачає нормотворчу та правореалізаційну діяльність держави. Державна норма не є частиною природи правової ідеології, це форма, де можуть відобразитись окремі правові ідеї, однак не завжди. По-друге, не зрозуміло чому правова ідеологія формується саме у громадянському суспільстві, адже витoki цього явища з'являються значно раніше за концепт громадянського суспільства.

2. У висновках на с. 194 вказується наступне положення: «...правова ідеологія умотивовує, що право є вищим за владу, радикально нівелює вияви владного диктату у правовій державі через утвердження принципів верховенства прав людини». Доволі дискусійним видається таке твердження, яке було б справедливим, що правова ідеологія обмежується демократичними цінностями, ідеями правової держави, тобто якщо мова йде про демократичні ліберальні правові ідеології. Ліберально-демократичні цінності є найпрогресивніші, найбільш ефективні та конструктивні, але не єдині. Постає питання чому правова ідеологія не може бути авторитарною? У авторитарних суспільствах ідеологія має значний вплив на правосвідомість та правопорядок.

3. У дисертації проводиться ґрунтовне дослідження поняття, змісту, форм правової ідеології. Однак зауважимо, що правова ідеологія є не моністичним, а плюралістичним поняттям, відтак було б логічним провести класифікаційну характеристику правової ідеології за різними критеріями, що додало б роботі системного характеру.

Вказані зауваження мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Маркович Х. М.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Маркович Христини Михайлівни на тему «Правова ідеологія як державно-суспільний феномен» є завершеною комплексною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати. Вона відповідає вимогам, які пред'являються до дисертацій на здобуття ступеня «Доктор філософії». Положення та висновки роботи дисертантка отримала особисто, що характеризуються науковою новизною та практичним значенням, обґрунтованістю й достовірністю.

Дисертація Маркович Христини Михайлівни на тему «Правова ідеологія як державно-суспільний феномен» за актуальністю, ступенем наукової

новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 Право, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, іншим нормативним вимогам, а її авторка – Маркович Христина Михайлівна, на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Опонент –
завідувач кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
доктор юридичних наук, доцент

Юрій ГОЦУЛЯК

